

В. Шпак,
спеціаліст вищої категорії,
учитель історії та правознавства
Макарівської філії I–II ступенів
Андрушківського ліцею ім. А. Н. Вітрука
Андрушківської сільської ради

Розвиток критичного мислення учнів

Модернізація шкільної освіти постає безперервним процесом. Зміни в ідеології нерозривно пов'язані зі змінами в соціально-економічному житті. Освітні моделі радянської доби, багато в чому будучи штучними, не могли забезпечити (гальмували) розвиток продуктивних освітніх систем. За часів незалежної України ведеться активний пошук шляхів підвищення якості шкільної освіти. Основними векторами стали спрямованість на цілі і цінності демократичного суспільства, особистісний розвиток учнів, виховання їх як громадян-патріотів України, переорієнтація на набуття ключових компетентностей, технології критичного мислення, необхідні людині у XXI столітті.

Водночас особистий досвід націлює вчителя-практика на пошук та застосування оптимально продуктивних складових освітніх методик. Оскільки освітній матеріал з історії основної школи є досить об'ємним і інформативно насиченим, виникає потреба в методиці, яка б дала змогу розкласти інформацію по полицях (коміркам) для формування в учнів цілісної картини світу. До того ж вимальовується зрозуміла схема причино-наслідкових зв'язків. Учням цікаво розписувати інформаційні блоки за зрозумілими та зримими схемами роботи з інформацією. Мова йде про методики технології критичного мислення (ТКМ). Прикладом використання методів і прийомів розвитку критичного мислення на різних етапах інтерактивного уроку історії пропонується розробка уроку на тему «Ліквідація Гетьманщини у 1764 році». Історія України, 8 клас.

Очікувальні результати

Після цього уроку учні зможуть:

- визначити спрямованість гетьманських реформ;
- характеризувати існування Гетьманщини в умовах самодержавної Російської імперії;
- розкрити суть гетьманського проєкту «Україна»;
- оцінити позитивні та негативні наслідки гетьманства К. Розумовського;

– висловити власне судження цінності періоду Гетьманщини в історії України.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу за методами технології критичного мислення.

ХІД УРОКУ

I. Організація навчальної діяльності учнів

Повідомлення теми та мети уроку.

II. Актуалізація опорних знань на фазі актуалізації

1. Наскільки дана тема присутня в сучасному інформаційному просторі?
2. Чи ця тема має причетність до історії нашого краю?
3. Чи маєте ви у власній бібліотеці праці з цієї теми і які?
4. Наскільки інтернет-контент висвітлює цю тему?
5. Чи можна за допомогою ваших гаджетів зробити спробу про щось дізнатися?

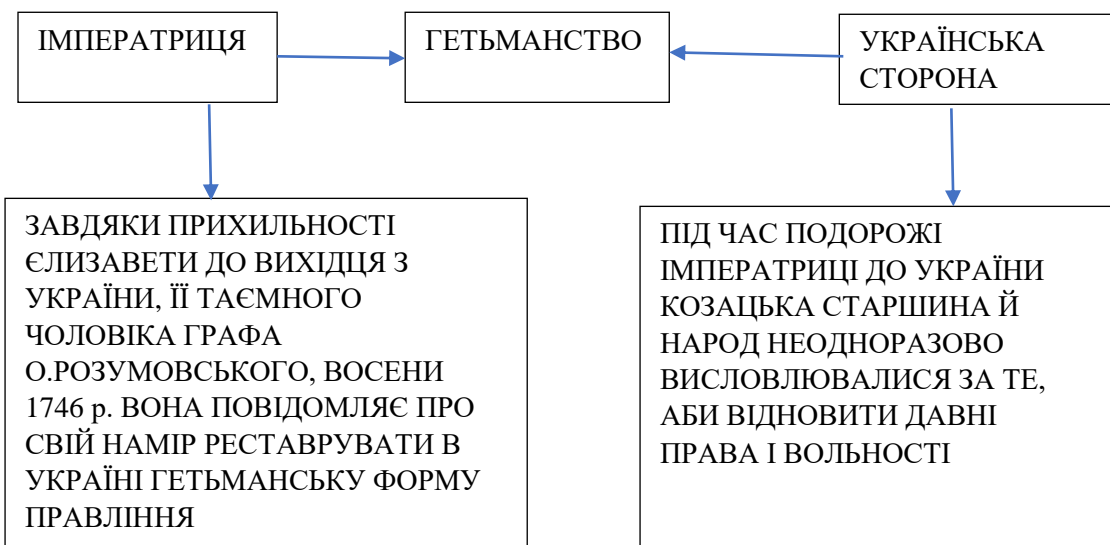
Метод «Структурований огляд»

Учитель. Після того як на початку 1740-х рр. на російський трон сходить Єлизавета Петрівна, урядовий курс щодо українських справ помітно лібералізується й це відбивається як на статусі автономії, так і на становищі українського населення. Завдячуючи прихильності Єлизавети до вихідця з України, відомого в російській історії як фаворит імператриці та її таємний чоловік граф Олексій Розумовський, донька Петра I щиро захоплювалася усім українським: народним характером, традиціями, співами тощо. Ще більше її симпатії зросли після подорожі 1744 р. до Глухова, Козельця, Києва та поклоніння Печерським святиням. Українська старшина й народ радо вітали її приїзд й неодноразово висловлювалися за те, аби відновити давні права і вольності. Восени 1746 р. Єлизавета повідомляє про свій намір реставрувати в Україні гетьманську форму правління. Указ з цього приводу імператрицею було підписано 5 травня 1747 р., а урочиста церемонія гетьманських виборів, на яких «булава» цілком прогнозовано потрапила до рук брата фаворита імператриці Кирила Розумовського, відбулася 22 лютого 1750 р.

Бесіда за запитаннями

1. Ви прослухали уривок із монографії історика В. Горобця (Князі і гетьмани усієї Русі. «Через шаблю маємо право». Злети і падіння козацької держави 1648–1783 років, 2016). Що вас вразило у цій розповіді?
2. Що ви чули, читали раніше про останнього гетьмана козацької України? Поділіться своїми знаннями і враженнями.
3. Що нового ви дізналися про передумови відновлення гетьманства?
4. Чим, на вашу думку, була територія Лівобережної України в історії Гетьманщини?
5. Яка роль і значення імператриці та козацької старшини у подіях тих років?
6. Чи була кандидатура К. Розумовського закономірною для цієї високої посади?

Метод «Семантична мапа» або «Асоціативний кущ»

III. Вивчення нового матеріалу. Метод «Шість капелюхів»

1 група «Білі капелюхи» – доведеним фактом є те, що, ставши гетьманом, К. Розумовський поставив собі за мету відновити давні права Гетьманщини.

2 група «Жовті капелюхи» – позитивний момент. Заходи гетьмана сприяли перетворенню козацької старшини на шляхту.

3 група «Червоні капелюхи» – чуттєвий компонент. Гетьман відновив традицію скликання старшинської ради, яка поступово набувала значення станово-представницького органу.

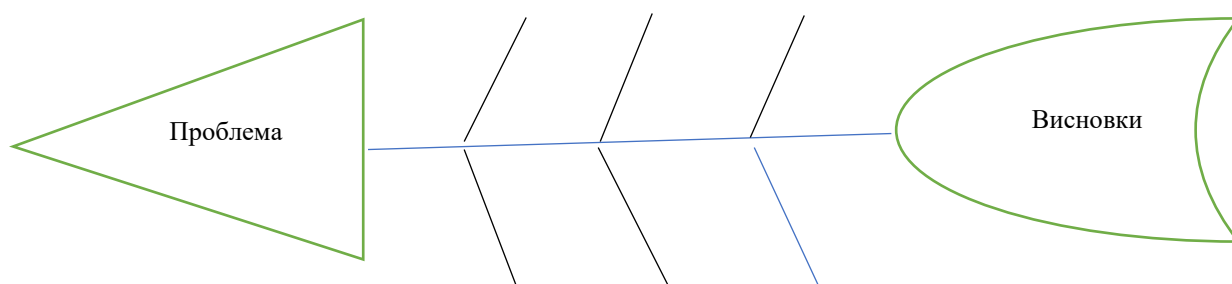
4 група «Чорні капелюхи» – негатив. У 1754 р. з'явилася низка указів, що обмежувала владу гетьмана.

5 група «Зелені капелюхи» – альтернатива. Скасування Гетьманщини у 1764 р.

Увесь клас «Сині капелюхи» – узагальнення результатів розумових зусиль. Народ зберіг у своїй пам'яті згадки про Козацьку державу, про Гетьманщину як про справжню «золоту добу» української історії, повернутись у яку прагнули як у ХІХ, так і у ХХ ст.

Метод «Фішбоун»

ПРИЧИНИ

НАСЛІДКИ

Проблема

– Чи був К. Розумовський у політичному сенсі безпомічною іграшкою в руках офіційного Петербурга?

Причини

– Завдячуючи карколомній кар’єрі старшого брата Олекси, котрий зумів стати графом і взяти таємний шлюб з донькою Петра I імператрицею Єлизаветою, Кирило не пройшов, а просто промайнув усі щаблі соціальної драбини Російської імперії.

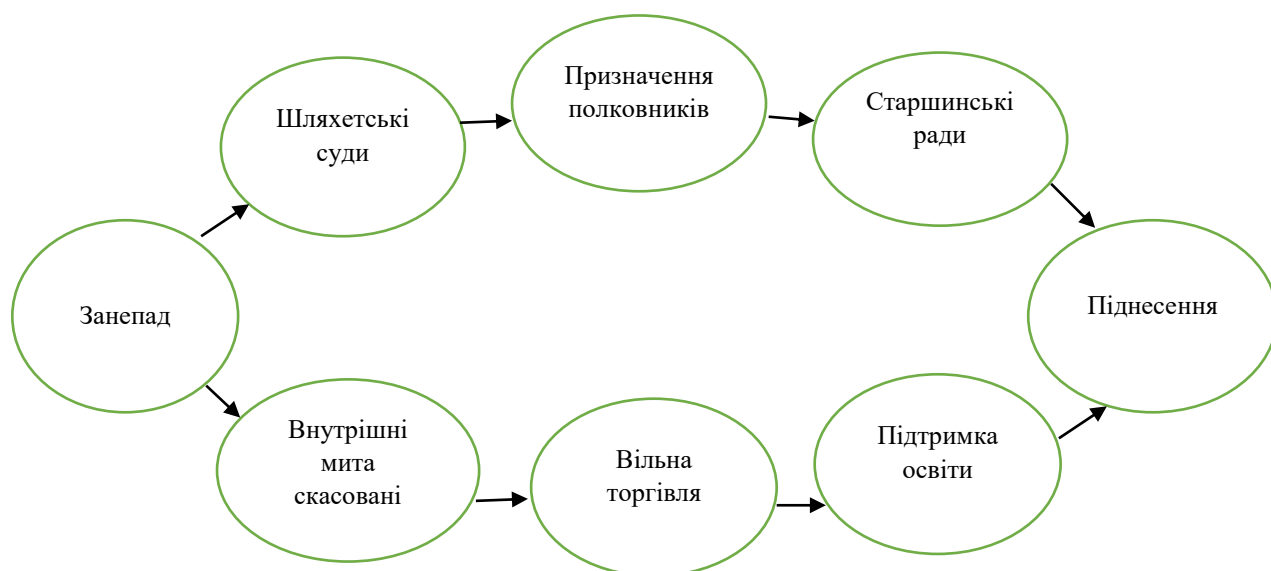
Наслідки

– Гетьман бачив майбутнє України як частини Російської імперії. Але такої частини, де б і надалі шанували місцеві права та звичаї. А також були створені умови для господарського піднесення краю та культурного розвитку його народу.

Висновок

– Загалом Розумовський опинився в такій самій ситуації, як і Іван Мазепа у 1707 році. У разі реформи щодо ліквідації автономії Гетьманства, яку проводили імператори, вони могли обрати або життя приватної особи з безмежними матеріальними можливостями, або не підкоритися. Мазепа повстав і втратив усе. Розумовський поступився.

Метод «Кульки»

IV. Закріплення здобутих знань

Фаза консолідації. Метод «Сенкан»

1. К. Розумовський.
2. Енергійний, невільний.
3. Привезли, здійснив, очолив.
4. Найкраща людина з усіх правителів XVIII ст.
5. Гетьман.

Метод «Піраміда роздумів»

V. Підбиття підсумків уроку

Учитель. Урядування Розумовського було дуже суперечливим. За нього було обмежено право переходу селян від одного поміщика до іншого. Тобто був зроблений значний крок до «закріпачення», в якому звинувачують Катерину II. Він звільнив населення від податків, запроваджених І. Самойловичем та І. Мазепою, але позбавив гетьманську скарбницю реальних доходів. Для розвитку торгівлі Кирило домігся ліквідації митниці між Україною та Російською імперією, але по суті це стало ще одним кроком до ліквідації автономії. Він реформував суд, але фактично тим самим знищив основи полкового адміністративного поділу та управління гетьманством, створені ще Б. Хмельницьким. Він і його старшини намагалися вжити заходів, щоб зробити Українське гетьманство відповідним до реалій свого часу. Кирило зворушливо любив Україну і намагався захищати її самобутність. Але при цьому і сам гетьман, і його оточення захоплювалися блиском Російської імперії та мимохіть прагнули стати її першими вельможами. Виходячи з інформативної наповненості теми уроку, учні під керівництвом учителя опрацьовують інформативний масив і обирають методика технології: «Асоційований куц», «Капелюхи», «Фішбоун», «Кульки», «Сенкан» та ін.

Отже, методика розвитку критичного мислення повинна спиратися на положення теорії, а саме: створювати проблемні ситуації у процесі навчання; пропонувати проблемні задачі; знайомити із принципами, стратегіями та процедурами критичного мислення; регулярно створювати ситуації вибору; організувати діалог у процесі розв'язання проблемних задач (інтерактивні форми навчання); передбачати письмове викладання розміркувань учнів з подальшою рефлексією; надавати учням право на помилку та моделювати ситуації виправлення помилок [6]. За таких умов навчання розвиток критичного мислення учнів набуватиме усвідомленості, самостійності, рефлексивності, обґрунтованості, самоорганізованості.

Список використаних джерел та літератури

1. Гісем О. В., Мартинюк О. О. Історія України : підруч. для 8 кл. закл. загал. серед. Освіти. Харків : Ранок, 2021. 192 с.
2. Горобець В. Князі і гетьмани усієї Русі. «Через шаблю маємо право». Злети і падіння козацької держави 1648–1783 років. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2016. 351 с.
3. Любіченко Л. В. Створення сприятливого навчального середовища для розвитку критичного мислення на уроках історії. *Історія та правознавство*. 2014. № 21, 22–23, 25–26, 27, 28–29.
4. Пометун О. І. Основи критичного мислення : метод. посіб. для вчителів. Дніпро : Ліра, 2016. 156 с.
5. Таїрова-Яковлева Т. Г. Гетьмани України. Історія про славу, трагедії та мужність. Київ : Кліо, 2015. 424 с.
6. Терно С. О. Теорія розвитку критичного мислення (на прикладі навчання історії) : [посібник для вчителя]. Запоріжжя : Запорізький нац. ун-т, 2011. 105 с.